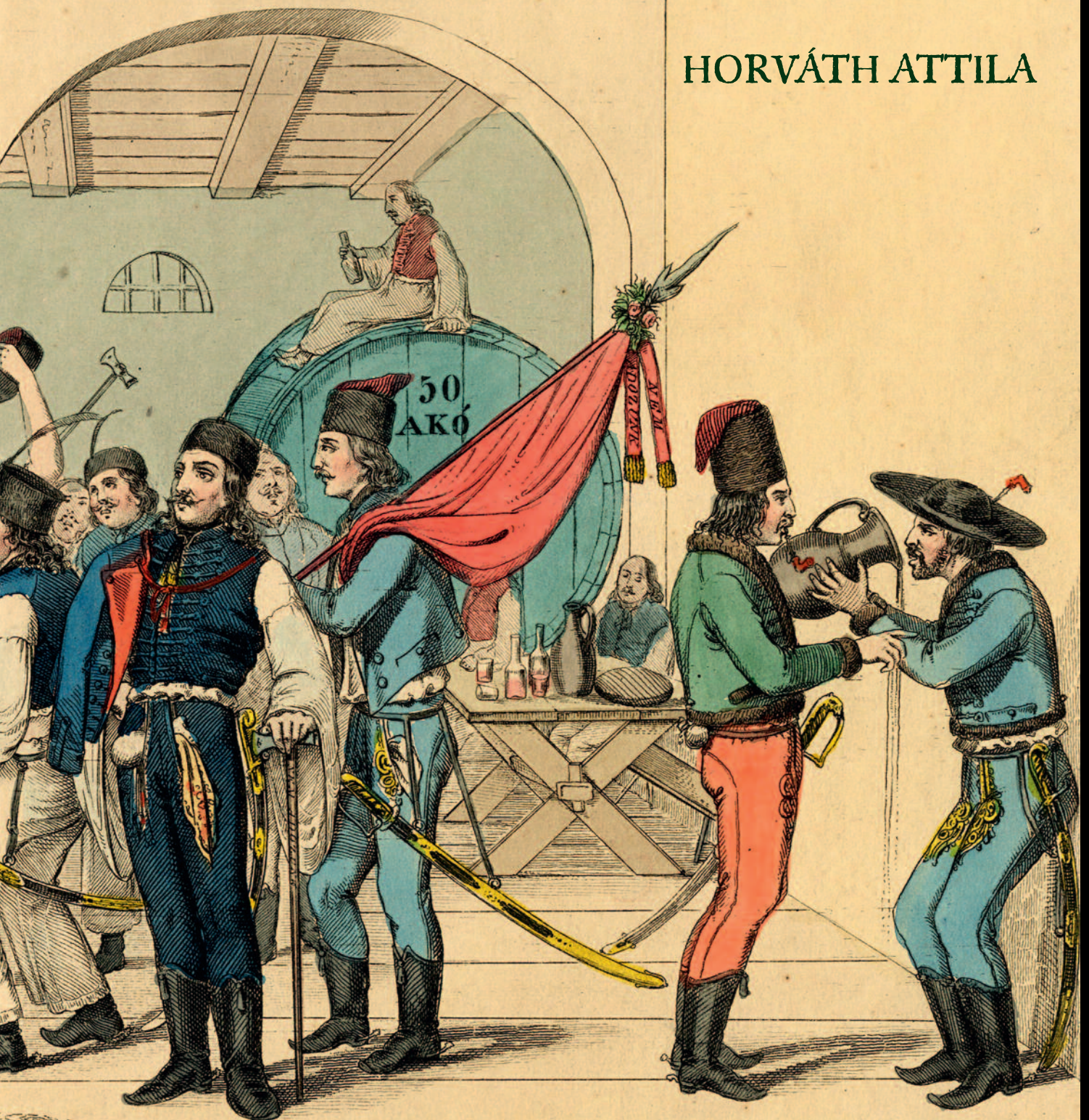

Kortestanya. Jelenet Nagy Ignác
- *Tiszújítás* című darabjából (1842-43).
Fuchsthaller Lajos (1815-1863) után
Vidéky Károly (1800-1882)
színezett rézmetszete

A magyar nemesi vármegyét, amelyet Eckhart Ferenc sajátos magyar intézménynek nevez, a 19-20. századi történetírás sok szempontból joggal kritizálta. A magyar középnemesség – kétségtelenül a saját privilégiumait is

védve, de – kialakított egy olyan önkormányzati rendszert, melynek a közigazgatásban játszott szerepe a modern kor előtt nélkülözhetetlennek bizonyult. A nemesi vármegye egyúttal a magyar alkotmány és ezzel a nemzeti önállóság

AZ ALKOTMÁNYOSSÁG VÉDŐBÁSTYÁJA
A nemesi vármegye

legfőbb védelmezője is volt. Hosszú évszázado-
 kon keresztül nem a bécsi kormányzat, hanem a
 nemesi vármegye gondoskodott a személy- és va-
 gyonbiztonságról, az általa felállított nemesi bí-

róságok – ragaszkodva a magyar törvényekhez és
 a szokásjoghoz – működtették az igazságszolgá-
 latást, s rendkívül széles jogkörrel rendelkezve in-
 tézték a vármegye lakosságának jogvitáit.

A pesti vármegyeháza a Gránátos utcában, Franz Weiss színezett litográfiája, 19. század első fele. Megjelent gróf Vasquez Károly Buda és Pest szabad királyi városainak tájleírása c. térképes albumában, 1837/38

A TÖRTÉNETI ALKOTMÁNY

A történeti alkotmány különböző korból származó sarkalatos törvények, szokásjogi szabályok és a jogtudomány (jogirodalom) által lefektetett elvek összessége. Az „íratlan” alkotmány elnevezés félrevezető, hiszen a történeti alkot-

mánynak is a legtöbb rendelkezését írásba foglalják. Ráadásul hatályba lépésük után a kartális alkotmányok is közelíteni kezdenek a történeti alkotmány felé, mivel idővel módosítják és egyre több szokásjogi szabállyal gazdagítják.

A magyar történeti alkotmány egyik meghatározó részét a Szent Koronatan tartalmazza. Eszerint a magyar állami főhatalom a Szent Koronáé és csak a korona révén a királyé. Vagyis a királyt csak a korona által illetik meg a királyi jogok: a nemesség és a birtok adományozásának joga, a törvényhozás, az igazságszolgáltatás. A magyar

államot tehát a Szent Korona testesíti meg. A főhatalom a nemzet akaratából a korona átruházása révén jut a király birtokába. A főhatalom gyakorlásának végső oka tehát a nemzet akarata. A magyar állami hatalom megsztott hatalom. A király a nemzet megkérdezésével (országgyűlés) gyakorolja a törvényhozó hatalmat. Minden nemes tagja a Szent Koronának. A királlyal együtt a nemesség alkotja a Szent Korona testét (*totum corpus Sacra Regni Coronae*), amelynek a király a feje (*caput Regni*) és a nemesek a tagok (*Membra Regni*). A király tehet valakit nemessé, de a nemesség tesz királlyá.

A király a Szent Korona feje (*caput sacrae regni coronae*), az országgyűlés az ország egész testét (*totum corpus regni Hungariae*) képviseli, amelyen a Szent Korona tagjai részben személyesen (felsőtábla), részben pedig követeik (alsótábla) révén vesznek részt. A király is csak az országgyűléssel együtt gyakorolhatja a Szent Korona hatalmát.

Hunyadi Mátyás megerősíti azt az elvet is, hogy a király a hatalmát az országgyűléssel és a megyékkel együtt kell hogy gyakorolja. A rendi államban a király kénytelen a hatalmát megsz-

A Vármegyeház Pesten, 1840-es évek. Rudolf Alt (1812–1905) után Franz Xaver Sandmann (1805–1856) színezett litográfiája

Az Invalidusok Háza és megyeház
Pesten, 1845. Rudolf Alt (1812–1905)
után Franz Xaver Sandmann (1805–1856)
színezett litográfiája

tani a rendekkel. A királyt a rendi országgyűlésen választják meg, s megválasztása fejében esküt tesz a rendi alkotmányra, és hitlevelet bocsát ki, amelyben ígéretet tesz az őt megválasztó rendeknek, hogy a nemzet jogait tiszteletben tartva gyakorolja hatalmát.

Az országgyűlés megszerezte az adómegajánlás jogát, és emiatt a királyok kénytelenek voltak rendszeresen – általában háromévente – összehívni a diétát. Kialakult a törvényalkotás mindmáig meghatározó alapelve: az országgyűlés által megszavazott törvényjavaslatot a király szentesíti, aláírja, lepecsételi, kihirdeti és megküldi a törvényhatóságoknak. Ezzel a törvény lett a legmagasabb szintű jogforrás, és elfogadottá vált az az alapelv, hogy az alkotmányos jogokat csak törvénnyel szabad szabályozni. (Ezért is volt érvénytelen II. József összes rendelete, még az is, amit halálos ágyán nem vont vissza.)

A Szent Korona a politikai nemzet közéletben részt vevő egységének szimbóluma. Ez tulajdonképpen megegyezik a modern alkotmány azon tételével, amely az egész nemzetnek adja a szuverenitást. Werbőczy István *Tripartitum*-ában leírta, hogy a király és a nemzet együtt gyakorolja a hatalmat. A törvényhozó hatalmat egységben, a közigazgatásit pedig megosztottan. A központi hatalmat a király – az ország

főurai és főpapjai révén –, a helyi hatalmat pedig a nemesség gyakorolhatja, s a helyi hatalom egyenlő rangú a központi közigazgatási hatalommal. A helyi önkormányzat még az alkotmányos kontroll jogával is rendelkezett. Így a rendi alkotmány védőbástyájává az Eckhart Ferenc által „specifikus magyar intézménynek” nevezett nemesi vármegye vált.

KÖZÉPSZINTŰ KÖZIGAZGATÁS: VÁRMEGYE

Néhány várost – vagy törpeállamot – leszámítva egyetlenegy állam sem tud területi közigazgatás nélkül megfelelően működni. A közigazgatásnak két formája alakult ki a történelem során: az egyik az általános hatáskörű területi igazgatás, a másik a szakigazgatás. A szakigazgatási szervek egy-egy cél érdekében tevékenykednek országos vagy területi szinten (egészségügy, oktatás, rendészet, adó, pénzügy stb.). A területi igazgatás központi, közép- és helyi szintekre tagozódik. A középkor folyamán mindegyik európai országban kialakult a középszintű közigazgatás. Ezek közül a legismertebbek: 1. A Frank Birodalom megyéi. A Nagy Károly által szervezett Frank Birodalom felszámolta a régi törzsi-nemzetségi szervezetet, és továbbfejlesztette a comitatusrendszert, ame-

lyek élére az udvari iskolában tanult comeseket vagy *grafiókat* nevezett ki. A határterületen örgrófságokat állítottak fel. 2. Az angol county (grófság, megye) viszont hosszabb és inkább szerves fejlődés eredményeként alakult ki.

A magyar vármegye területe nagyjából megfelelt annak a típusnak, amely a nagyobb nyugati államokban hasonló területi egységként kialakult. Ilyen volt az angol grófság (1600 km²), a szász kerület (3750 km²), a badeni kerület (3770 km²), az olasz megye (4180 km²). A magyar vármegye Trianon előtti átlagos nagysága 4320 km². A területi igazgatás elkülönülő szintjeit egyrészt az igazgatási racionalitás (emiatt még autoriter államokban is működtettek ilyeneket), másrészt az alkotmányos garanciák érdekében szervezték: nem lehet minden ügyet a központból intézni. Szerencsésebb, ha a döntés mindig ott születik, ahol az információk is rendelkezésre állnak. A társadalom tagjai nemcsak hogy részt vehetnek a közügyek intézésében, hanem ezt a közfunkciót a központi kormányzattal

HOGYAN VÉLEKEDTEK A REFORMKORBAN A NEMESI VÁRMEGYÉRŐL?

Az ún. municipalisták – akik számára Kossuth Lajos volt a meghatározó személy – azt vallották, hogy a nemesi vármegyét ugyan modernizálni kell, de alkotmányvédelmi funkcióját minden körülmény ellenére meg kell őrizni. Egyfajta „negyedik hatalmi ágként” képzelték el az önkormányzatokat, amelyek ellenőrizhették a kormányzatot és korlátozhatták az esetleges hatalmi visszaéléseket.

Az Eötvös József vezette centralisták szerint a felelős kormányzattal nem egyeztethető össze a nemesi vármegye jó néhány hatásköre. Meg kell szüntetni a vármegyék azon jogosultságát, hogy az országgyűlésbe ők küldhessék a követeket és azokat követuta-

sítással láthassák el. Azt sem tartották megfelelőnek, hogy egy alkotmányosan működő kormány utasításait a vármegyék megtagadhatják, ha azt alkotmányellenesnek minősítik. Szerintük alkotmányos garancia a közigazgatás és a bírászkodás elválasztása, ezért a vármegyétől is függetleníteni kell a bírászkodást.

Mindkét irányzattal szemben álltak az elvi ókonzervatívok, akiknek legtehetségesebb képviselője, Desseffy Aurél arra intette nemestársait, hogy a vármegyék demokratikus átalakítása a nemesség vezető szerepének elvesztésével járna együtt, és jó néhány helyen a nemzetiségek vennék át az irányítást.

szemben bizonyos önállósággal, végérvényesen végzik.

A MAGYAR NEMESI VÁRMEGYE KIALAKULÁSA

A 13. századi gazdasági-társadalmi átalakulással kezdődött a nemesi vármegye kialakítása, amely aztán több évszázados fejlődés eredményeként érte el végső formáját. A nagyarányú birtokadományozások révén a várispánság elvesztette létalapját, a különböző jogállású szabadok pedig igyekeztek kikerülni az ispán joghatósága alól. (A bekövetkezett változások révén kialakult zűrzavaros helyzet következményeit a tatárjárás elleni védekezés kudarc tette mindenki számára nyilvánva-

lóvá.) Ezért a szerviensek mozgalma és a királyi hatalom érdekei egyaránt szerepet játszottak abban, hogy a kialakuló nemesi rend önálló önkormányzatot hozzon létre, ami egyébként a korabeli európai rendi jog jellegzetességének számított. Az 1232-es kehidai oklevél már világosan jelezte, hogy a kialakuló köznemesség elsősorban önvédelmi és igazságszolgáltatási szerepet kívánt a vármegye és önmaga számára.

A Zala folyó mellett lakó királyi szerviensek ítéletle vele ennek megfelelően az alábbiakat tartalmazta: „Közönségeknek értésére akarjuk juttatni, hogy mivel a mi vidékünkön a rosszindulatú emberek gonoszságuktól vezérelve sok rosszat, jogtalanságot, kárt és sérelmes dolgokat cselekedének, s többen a jelen-

tényebbek közül méltánytalanul elnyomatának, akik a bírák messzesége és sok más akadály miatt a maguk igazságát semmiképp sem kereshették: urunk királyunktól mély alázattal azt kértük, hogy adna nekünk szabadságot, hogy bírászkodhassunk s az elnyomottaknak és végtelen sérelmet szenvedőknek igazságot szolgáltatathassunk mindazok ellen, akiknek részéről méltánytalanságot szenvednek.”

A tatárjárás után már egyre több megye választhatott magának bírakat, és ezzel kezdetét vette a későbbi tipikusá váló szolgabírói tisztség kialakulása. A megyei nemesi önkormányzat tehát az igazságszolgáltatásban alakult ki először, majd fokozatosan teret kapott a törvényhozásban és a közigazgatásban is.

A RÉGI JÓ TÁBLABÍRÁK

A reformkorban már sokan, különösen a centralisták erőteljesen kritizálták a nemesi vármegyét, de a szabadságharc leverése után, amikor a bécsi kormányzat erőszakkal felszámolta a vármegyei autonómiát, és „Bach-huszáro-

kat” küldött a magyar közigazgatásba, nosztalgiával tekintettek vissza a nemesi vármegyékre. Ezt a közvélekedést jól mutatja be Jókai Mór *A régi jó táblabírák* című regényének egy részlete.

Ó, az valóban sajátos világ volt. Még akkor a gondviselésnek nem volt olyan közvetlen érintkezése az emberi ügyekkel, sok volt rábízva a magánosokra, egy jó szív, egy bölcs fő, egy erős kéz sokat ért akkor a világban. Ha közbíró, ha isten csapásai látogatják az országot, folyók kiáradtak, mostoha évjárás volt, jégeső, tűzvész, ragály rémité a népet, kiknek szívét szólítja fel a könyörület áldozatokra? Kikhez fordult a közfélelem vigasztalásért? A régi jó táblabírákhoz. Ha ércakarattal, törhetetlen lélekkel kellett küzdeni e rokontalan népi nemzeti lételeért, ki pazarlá erejét a tettek

legfáradtságosabb mezején? A régi jó táblabírák. Bölcsességgel – kevés pénzzel –, sok becsülettel ki igazgatta a közügyeket, ki ügyelt az igazság szentségére, ki torolta meg a magánsérelmeket? A régi jó táblabírók. Ki őrizte meg a nép szűz erkölceit, mívelődési hajlamát, szent honszeretetét? Ki járt legelőll vallás, tudományok, erények utain? A jó öreg táblabírák.

És végre kik voltak azok, kiknek köszönheti a magyar, hogy nyolcszáz évi viszontagsága alatt el nem olvadt, mint a völgybe gördült hófúvatag, hanem midőn főurai elhagyták, köznépe elfogyott, vagy

mit sem számlált, a nemzet mégis megélt, felvirult, megerősödött? Mind, mind ezek a kitréfált, kievezett, elpusztult, örök nyugalomra tett ódon táblabírák. A táblabíró volt az ország közigazgatása, közigazgatás, mérnöke, vízszabályozója, törvényhozója, bírója, ügyvéde, orvosa, költője, tudósa, könyvmegvevője. Most mindezekre külön ember születik, a jó régi táblabírák az emlékezetből is elmúltak már. Adaiummá, gúnyos példaszóvá vált a táblabíró elnevezés. Így nevezi a közvélemény azokat, kiket ki akar gúnyolni, s tréfás adomákban örökíti fogalmukat.

A NEMESI VÁRMEGYE FELADATA ÉS HATÁSKÖRE

A nemesi vármegye alig vett át valamit a királyi vármegyéből. Csak területe és a királyi hatalmat képviselő ispán vezető szerepe maradt változatlan. A vár-ispáni tisztikar helyett saját önkormányzati közigazgatást építettek ki az alispánnal, négy szolgabíróval és a többi tisztviselővel. A Nagy Lajos uralkodása idején stabilizálódó nemesi vármegye jogköre kibővült, hatalma megsokszorozódott. Addig a királyi vármegye bírósága csak kisebb ügyekben bírászkodhatott, mert az igazán jelentősek, mint például a birtokfoglalások, hatalmaskodások, gyűjtogatások és egyéb gonoszettek esetében az ítélkezés a király, de a gyakorlatban leginkább a nádor feladata volt. Mátyás király már a főurakat is a megye igazságszolgáltatása alá akarta vonni. A vármegye hatósága így jogot nyert arra, hogy a gonosztevőket a nagybirtok területén is üldözhesse, elfoghassák, és ha a főúr ellenállt, akár egész vagyonát zár alá helyezhették és elkobozhatták. A megyei hatóság tekintélyét kívánta növelni az a rendelkezés is, amely a hűtlenségért járó büntetéssel fenyegette a megyei tisztikarral szembeni engedetlenséget, a megyei ítélettel szembenállókat.

A török hódoltság korában (az 1526. évi mohácsi csata és az 1718-ban megkötött pozsaveráci béke közötti időszakban) a magyar állam elvesztette nemzeti királyság jellegét, fővárosát, és két világhatalom versenyzett egymással azért, hogy Magyarország teljes egészében az egyiké vagy a másiké legyen. Az egymással szövetséges nemesi vármegyék azonban a régi egységes magyar államnak szinte minden funkcióját továbbvitték. A honvédelemmel kapcsolatos feladatok egész sorát végezték el: várépítés, közmunka, fuvarozás, végvárak ellátása stb. Háborúba bocsátkoztak, közvetítők útján béketárgyalásokon vettek részt. Az igazságszolgáltatás központi szervei a közlekedés bizonytalanságai miatt nehezen voltak elérhetőek, ezért a megyei bíróság hatásköre is megnövekedett, így megyei szinten születhettek jogerős ítéletek. A közbiztonságot is helyi szinten kellett megszervezni.

A nemesi vármegye közgyűlése – amelyben minden nemes részt vehetett, felszólalhatott s aktív vagy passzív szavazati joggal bírt – igen széles jogkörrel rendelkezett.

1. Politikai jogok: országos, sőt nemzetközi kérdések tárgyalása, kérelmek, tiltakozásának a királyhoz, központi kormányzathoz országgyűlésen

Pozsony és Szepes megyei felkelő nemes koronaőr, 1792 (színezett rézmetszet)

való felterjesztése (*vis inertiae*), az országgyűlési követek megválasztása, utasítással való ellátása és visszahívása, ha az utasítást nem tartották be.

2. Belső közigazgatás szervezésének joga: az országos adók behajtása, személyekre történő lebontása, helyi adók kivetése, katonaállítás, újoncoszás, a katonaság ellátása, elszállásolása. Belső közigazgatási egységek (járások, kerületek, székhely stb.) kialakítása.

3. Rendészeti hatáskörök: rendvédelem, útépítés, karbantartás, tűzvédelem, jobbágyigazgatás. Nemesek gyám-sága, árvák védelmezése.

4. Tisztviselők választása: fokozatosan elérték, hogy az alispánt válasszák, a többi tisztviselőt pedig kezdetől fogva választották.

5. Statútumalkotás: a vármegyék kötelező érvényű helyi normákat alkothattak, a törvények által nem szabályozott helyi ügyekben ezek a statútumok – ahogy Eötvös József írta – királyi jóváhagyás nélkül is hatályba léphettek.

6. Bíraskodási jog: a vármegye közgyűlése választotta a bírakat és határozta meg a bíróság szerepét, ügyrendjét.

A megye területén előforduló polgári és büntetőügyeket bíralták el első, illetve másodfokon (pl. az úriszéktől felbbezett ügyeket). Az 1723. évi LXXIII. tc. 2.§-a alapján halálos ítéletet is kiszabhattak.

JOGÁSZNEMZET

A jómódú középnemesség soraiból választott vármegyei tisztikar mind anyagi, mind pedig egzisztenciális módon függetlenítette magát az abszolútizmusra törekvő Habsburg uralkodóktól. A vármegyei köznemesség a Szent Korona-tanra hivatkozva őrizte

a Mátyás-kori magyar birodalom emlékét és eszméjét. Míg más országokban a jogászok külön kasztot képeztek, addig Magyarországon a nemesség vált jogásszá. (A nem nemesek számára a jogi diploma teremtette meg az esélyt a nemesi cím megszerzésére.) A kor gondolkodására jellemző, hogy Kitonich János Mucius római jogtudóst idézte: „*Turpest patritio et nobili vivo jus, in quo verstatutur ignorale.*” („Szégyen az előkelő és nemes emberre, ha jogát nem ismeri.”) A Pázmány Péter által alapított egyetem jogi kara vagy a pozsonyi, győri, egri, debreceni, eperjesi és sárospataki jogakadémia készítette fel őket a vármegyei hivatalok betöltésére és mindenfajta közéleti szereplésre: a vármegyei közgyűlésekben a helyi politikai ügyek intézésére, a rendi országgyűlésen az országos politikában való részvétellel.

A magyar nemesség legnagyobb része nem praktizált, csak kevesen lettek közülük bírók vagy ügyvédek, jogi ismereteiket birtokuk igazgatásában, a vármegyei és az országos politikában hasznosították. Míg sok más országban a törvénykönyveknek és a jogrendszernek a legtöbb állampolgár még a

nevét sem ismerte, addig a magyar nemes asztalán a Biblia mellett a *Corpus Juris Hungarici* és Werbőczy István *Hármaskönyve* egyaránt megtalálható volt. Nagy létszámuk révén befolyásolni tudták a magyar társadalom értékrendjének alakulását, így a nemesség mindig jogrendszerben gondolkodott, az évszázados rendi küzdelem mindig jogi síkon folyt. Érdekes, hogy a Habsburg-ház a legtöbb esetben elfogadta ezt a harcmódot. Amikor a bécsi kormány mégis a túlsúlyban lévő fegyveres erejét vetette be, Deák Ferenc így összegezte a magyar politikai irányvonalat: „*Mellettünk jog és törvény állnak és a szerződésnek szentsége, ellenünk az anyagi erő.*” Ezért nevezte a magyar nemzetet Kossuth Lajos jogásznemzetnek.

A magyar nemesnek Mohács után nemcsak a csataterén, de a zöld asztal mellett is helyt kellett állnia. A török hódoltság megszűntével, a békés újjáépítés korszakában még tovább erősödött a nemesi vármegye közigazgatása és a köznemesség öntudata. Véglegesen kialakult a vármegye szervezete, tisztségviselőinek feladata és hatásköre. Az 1723. évi LXXV. tc. kötelezővé

Ostromállapot. Karel Klíč (1841–1926) karikatúrája a *Borsszem Jankó* 1869. június 27-i számából. A vármegyek mint az alkotmány utolsó bástyái. A karikatúra a korszerű középszintű közigazgatás megteremtését elősegítő 1870-es törvény kapcsán a vármegyének a magyar alkotmányt védő szerepét (részben joggatlanul) kritizálja.

Ostrom állapot.

B. JANKÓ. Miesoda várat védelmeznék azok!
H. BÓDI. Az alkotmány bástyáját.
B. JANKÓ. De hiszen az alkotmány itt kűn van.

H. BÓDI. Bohó, de őlc még benn vannak!
B. JANKÓ. Vagy ugy — tehát magukat védelmezik az urak! No, sok szerenesét a támadáshoz!

tette a megyeházák felépítését, ez stabilizálta a megyeszékhelyeket és az adminisztráció szervezetét. Kiterjedt az írásbeliség is. Ekkor váltak jelentőssé a járások, sőt a könnyebb közigazgatás érdekében még azokat is kerületekre, (szakaszokra, circulusokra) osztották. A járást a főszolgabíró irányította, míg a kerületeket az alszolgabírák.

A 18. század második felére már elhalványult a protestáns-katolikus ellentét, és a magyar nemesség felekezetre való tekintet nélkül küzdött a jogaiért. Egyre tudatosabban és taktikusabban alkalmazták a *vis inertiae* intézményét, amelyet az *Aranybullából* eredeztettek és szokásjogi úton kiterjesztettek. Emellett arra hivatkoztak, hogy az 1687. évi IV. tc. csak az aktív, fegyveres ellenállás jogát törölte el, a megyék továbbra is gyakorolhatják a törvénytelen rendeletekkel szembeni félretételi jogukat. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a megyék az alkotmányellenes rendeletet, anélkül, hogy annak végrehajtását kifejezetten megtagadták volna, egyszerűen nem fogatosították, hanem „ad acta” tették, vagy különböző ürügyekre hivatkozva húzták-halasztották az utasítások teljesítését.

Az is előfordult, hogy a vármegye vezetése feliratban emlékeztette a központi kormány szervezeten a rendelet alkotmányellenes voltára. Ilyen passzív ellenállásra első alkalommal még kezdetleges formában I. Lipót abszolutisztikus törekvései idején került sor, de II.

József uralkodása alatt és végül az 1822–23. évi nemesi ellenállás során már teljes tudatossággal gyakorolták. Bars vármegyében például, amikor a királyi biztos megérkezett, lemondott az egész tisztkar, és nem volt, aki engedelmeskedjék. Kiürült a megyeháza. Ilyesmire egyébként leginkább a törvénytelenül kivetett adók esetében került sor. A bécsi kormánynak ilyenkor egyszerre 52 testülettel kellett volna felvennie a harcot.

Ez az „52 piciny királyság” (Széchenyi István találó szavai) levelezésben állt egymással, programjaikat egymáséihoz igazították, s e folyamatban a „vezérvármegye”, Pest szerepe meghatározónak bizonyult. Ezért is reagált olyan agresszívan a kamarilla, amikor Kossuth Lajos a megyék politikai fellépéseinek egységesítése érdekében szerkeszteni kezdte az ún. *Törvényhatósági Tudósításokat*.

A nemesi vármegyének erről az alkotmányt védő szerepéről emlékezett meg Deák Ferenc 1835. június 16-i híres országgyűlési beszédében. Úgy vélte, a magyar vármegye olyan kincs, amellyel Európa legszabadabb nemzetei sem dicsekedhetnek. Ezen municipiumok „*állnak őrt dönthetetlen morális erővel alkotmányunkért, innen forrásoznak [...] a nemzet jogai*”. Hazánkban megyei követek között alakult ki az „*egyesülési és sajtószabadság*”. Még Mocsári Lajos – aki egyébként kritikusan viszonyult a megyéhez – is így írt a nemesi vármegye hivatásáról: a me-

Borsodi tisztújítási jelenet. Színezett litográfia, ismeretlen mester, 1845

gyei önkormányzat legfontosabb szerepe, „*hogy a haza eszméjét ébren tartja a lelkekben [...], a megyei intézmény volt azon eszköz, melyekkel a nemzet magát fönntartotta. [...] Gyám, s ügyvéde volt a parasztnak a földesura ellen. Védője volt a szegény nemesnek is a nagy urak ellen.*”

A nemesség utánpótlása az értelmiségből történt, „*mert a nemességhez tartozott majdnem az egész értelmiség, mihelyt kiemelkedett valaki a tömegeből, mindjárt megnemesítették*”. A vármegyei feladatok ellátásához „*nem kellett sok egyén, mert az összes közigazgatási és igazságszolgáltatási teendőt igen kis számú személyzet végezte, de a tisztkar többnyire magában foglalta az összes megyei értelmiségnek a quintessenciáját*”. A korabeli nemesi karrier is (lásd: Deák Ferenc, Kossuth Lajos stb.) a nemesi vármegyékben kezdődött. Itt szerepeltek először a vármegyei közgyűlésen, töltöttek be hivatalt, lettek táblabírák, szolgabírák, alispánok stb. Majd a legkiválóbbakat megválasztották országgyűlési követnek, így bekapcsolódhattak az országos politikába. A vármegyei közéletben megszerzett gyakorlat jó muníciónak bizonyult a diétán is, ezért is nevezte az 1848. évi XVI. tc. a nemesi vármegyét az „*alkotmányosság védőbástyájának*”. ♦